

Θεμιστοκλής Ξανθόπουλος (1936 – 2021)

Καθηγητής και Πρύτανης ΕΜΠ

Ο ξαφνικός θάνατος (στις 3 Σεπτεμβρίου 2021) του Θέμη Ξανθόπουλου, Ομότιμου Καθηγητή της Σχολής Πολιτικών Μηχανικών και πρώην Πρύτανη του ΕΜΠ, γέμισε θλίψη ολόκληρο το Πολυτεχνείο. Με το έργο του που μας κληροδότησε παραμένει ζωντανός στο Ίδρυμα. Με τη σπάνια προσωπικότητά του, την εργατικότητά του, την επιστημονική γνώση και συγκρότησή του, και το διδακτικό του χάρισμα παραμένει στη μνήμη των εκατοντάδων συναδέλφων και των χιλιάδων μαθητών του.

Ο Θ. Ξανθόπουλος γεννήθηκε στην Αθήνα το 1936. Τελείωσε το Βαρβάκειο Πρότυπο Σχολείο. Σπούδασε στη Σχολή Πολιτικών Μηχανικών του ΕΜΠ, απ' όπου πήρε το πρώτο του δίπλωμα, καθώς και στην Εθνική Σχολή Μηχανικών της Τουλούζης στη Γαλλία, όπου πήρε τον τίτλο του Υδραυλικού Μηχανικού, Πιστοποιητικά Σπουδών στον τομέα Φυσικής, και το διδακτορικό δίπλωμά του. Συνέχισε στο ίδιο πανεπιστήμιο μεταδιδακτορική έρευνα και ετοίμασε την υφηγεσία του, την οποία ακολούθως υπέβαλε στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Ξεκίνησε την ακαδημαϊκή του καριέρα στην Ελλάδα το 1965 ως Υφηγητής, και μετά Έκτακτος και Τακτικός Καθηγητής της Υδραυλικής στην Πολυτεχνική Σχολή του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ήδη στα πρώτα του ακαδημαϊκά βήματα (1965) εξέδωσε το βιβλίο «Μαθήματα Υδραυλικής Τόμος Ι – Εισαγωγή εις την Θεωρητικήν Υδραυλικήν» για τους φοιτητές πολιτικούς μηχανικούς. Στην παρουσίαση του αντικειμένου αυτού εισήγαγε για πρώτη φορά στην Ελλάδα τον τανυστικό λογισμό, ενώ ανέπτυξε τη ρευστομηχανική ως τμήμα της μηχανικής του συνεχούς μέσου. Ακολούθησαν και άλλοι τόμοι θεωρητικής και εφαρμοσμένης υδραυλικής, καθώς και σύγγραμμα

τανυστικού λογισμού, τον οποίον δίδασκε στο πλαίσιο μαθήματος προχωρημένων μαθηματικών. Το 1972 εξέδωσε το σύγγραμμα «Μαθήματα Στατιστικής Υδρολογίας» όπου για πρώτη φορά στον ελληνικό ακαδημαϊκό χώρο εισήγαγε την πιθανοτική προσέγγιση στη μελέτη των υδρολογικών διεργασιών.

Το 1975 άφησε τη θέση του στη Θεσσαλονίκη, έχοντας εκλεγεί Καθηγητής Υδρολογίας και Υδραυλικών Έργων στη Σχολή Πολιτικών Μηχανικών του ΕΜΠ, θέση στην οποία παρέμεινε μέχρι την αφυπηρέτησή του το 2004. Στη νέα του θέση ασχολήθηκε με εφαρμοσμένα θέματα υδραυλικών έργων και υδρολογίας, για τα οποία συνέγραψε σειρά πανεπιστημιακών σημειώσεων. Το 1984 εξέδωσε το σύγγραμμα «Εισαγωγή στην Τεχνική Υδρολογία» που το 1996 το διαδέχτηκε το σύγγραμμα «Τεχνική Υδρολογία» (με συσυγγραφέα τον Δ. Κουτσογιάννη).

Διετέλεσε Πρόεδρος της Σχολής Πολιτικών Μηχανικών του ΕΜΠ (1983–1985 και 1995–1997) και Πρύτανης του ΕΜΠ (1997–2000, 2000–2003), δύο φορές εκλεγμένος σε καθεμιά από αυτές τις θέσεις. Υπήρξε ο ιδρυτικός Διευθυντής του Εργαστηρίου Υδρολογίας και Αξιοποίησης Υδατικών Πόρων και ο ιδρυτικός Διευθυντής του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Επιστήμη και Τεχνολογία Υδατικών Πόρων».

Παράλληλα με την πανεπιστημιακή του δραστηριότητα, θήτευσε σε τομείς εφαρμοσμένης τεχνολογίας και δημόσιας διοίκησης. Υπήρξε Μελετητής και Τεχνικός Σύμβουλος στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα της χώρας και στην τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (1960–1988), καθώς και Γενικός Διευθυντής της ΔΕΗ (Ιούλιος 1989–Απρίλιος 1993). Μετά την αφυπηρέτησή του από το ΕΜΠ διετέλεσε Υφυπουργός Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (Μάρτιος 2004–Σεπτέμβριος 2009).

Από το 2009 και μετά, ως Ομότιμος Καθηγητής της Σχολής Πολιτικών Μηχανικών του ΕΜΠ αφιερώθηκε στο πνευματικό του έργο, που ποτέ δεν είχε εγκαταλείψει και που τον ανέδειξε σε μελετητή και διανοητή ευρύτερων περιοχών της γνώσης: ιστορίας, φιλοσοφίας, κοινωνιολογίας και πολιτικής. Το έργο του αυτό το περιγράφει ο ίδιος στο αυτοβιογραφικό του επιμύθιο που δημοσιεύεται μαζί με αυτό το σημείωμα.

Το έργο του Θ. Ξανθόπουλου τον έχει καταστήσει αξεπέραστο πρότυπο και τον έχει απαθανάτισει: Στο ΕΜΠ, παρά τις αλλεπάλληλες και αλληλοαντικρουόμενες αλλαγές του νομοθετικού πλαισίου για τα ΑΕΙ της χώρας, λειτουργούμε πάντα με τον Εσωτερικό Κανονισμό που έφτιαξε ο Θ. Ξανθόπουλος, καθώς και με το οργανωτικό πλαίσιο που εκείνος διάρθρωσε ή επεξέτεινε, ιδρύοντας, μεταξύ άλλων, και τη Σχολή Εφαρμοσμένων Μαθηματικών και Φυσικών Επιστημών. Θεραπεύουμε τα μεταπτυχιακά προγράμματα που ίδρυσε. Χρησιμοποιούμε, ιδίως στη Σχολή Πολιτικών Μηχανικών, τις κτηριακές και επιστημονικές υποδομές που θεμελίωσε ή ολοκλήρωσε. Αντίστοιχο έργο και ανάλογες τομές πραγματοποίησε και στη ΔΕΗ. Σε επίπεδο χώρας το έργο του αποκρυσταλλώνεται και απαθανατίζεται στους αυτοκινητόδρομους για τους οποίους κυρίως εργάστηκε ως αρμόδιος Υφυπουργός.

Επιμέλεια: Δ. Κουτσογιάννης

Απόσπασμα από το Αυτοβιογραφικό Επιμύθιο του Θεμιστοκλή Ξανθόπουλου¹

[...] το σημαίνον και ωφέλιμον επί της ουσίας είναι να μάθεις να λειτουργείς ως ταπεινός διάκονος του εμβλήματος του Διαφωτισμού, όπως το συνόψισε με δυο λέξεις το 1784 ο Ιμμάνουελ Καντ: *Sapere aude!*

Τόλμα να μαθαίνεις, χρησιμοποιώντας τις όποιες δυνατότητες του δικού σου μυαλού, χωρίς ενδιάμεσους κηδεμόνες – υποβολείς. Βρες, δηλαδή, το θάρρος να εμπλουτίζεις τις γνώσεις σου αναζητώντας αυτούσιες τις πηγές της σοφίας που ανάβλυσαν και αναβλύζουν από συνανθρώπους σου.

Μετά την πρώτη συνειδητοποίηση των παραπάνω κατά τη δεκαετία του '70, έχω γίνει αλλεργικός,

- στην ατμόσφαιρα των καταφυγίων και της προβολής που προσφέρουν στα μέλη τους τα πάσης φύσεως δόγματα και λόμπι,
- στη στομφώδη χρήση του τίτλου «επιστήμονας»,
- στους γενικόλογους κοινωνικοπολιτικούς χαρακτηρισμούς – αφορισμούς.

Επιχειρώ με δράσεις ήπιας κοινωνικής ενθάλπις, δηλαδή χωρίς άσκηση *ex officio* πίεσης να επικοινωνήσω «ενεργειακά» με τους συνεργάτες και συνομιλητές μου. Θέτουμε από κοινού ως αναγκαία αρχική συνθήκη τη διαφύλαξη της ακηδεμόνευτης κοινοτικής μας συνείδησης.

[...]

Με το ξεκίνημα του 21ου αιώνα έζησα τις οδυνηρές επιπτώσεις από την επιβολή του δόγματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με θύμα και το πρώτο τη τάξει δημόσιο αγαθό και αναπτυξιακό πυλώνα κάθε κρατικής οντότητας, τα δημόσια πανεπιστήμια. Κινητοποίησα τότε με την ιδιότητα του Πρύτανη ΕΜΠ τα ελληνικά πανεπιστήμια σε κοινές δράσεις προς τα αρμόδια όργανα της χώρας μου και της ΕΕ. Χάρη στη συστράτευση συναδέλφων και φοιτητών, αποφεύχθηκε η γενική υποβάθμιση της δομής και του περιεχομένου των σπουδών στα υπάρχοντα ήδη ελληνικά πανεπιστήμια. Εν όψει της συνεχιζόμενης από την ΕΕ νόθευσης και εμπορευματοποίησης της πανεπιστημιακής – και όχι μόνο – δημόσιας παιδείας, το 2005 παρουσίασα το πρώτο μου δοκίμιο με τίτλο «Ελληνική Παιδεία: δοκίμιο εξορθολογισμού και ανασυγκρότησης» (Εκδόσεις Gutenberg).

[...]

Μετά από ερευνητική δουλειά δέκα χρόνων ολοκληρώθηκε, χάρη στην ανεκτίμητης αξίας συμβολή συνεργατών και φίλων συστρατευμένων στο *sapere aude*, η συγγραφή τρίτομου δοκιμίου αποδεικτικής φύσεως με απαγωγικούς – κατά κανόνα – συλλογισμούς. Υπό τον γενικό τίτλο «Ρέκβιεμ με κρεσέντο;» κυκλοφόρησε τον Ιούλιο του 2020 από τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΜΠ.

Το όλο εγχείρημα,

- θεμελιώθηκε στη συστηματική παρουσίαση και κριτική επισκόπηση της προϊστορικής και ιστορικής μας πορείας με 2070 υποσημειώσεις με βιβλιογραφικές κυρίως αναφορές,

¹ Μετά την ολοκλήρωση της έκδοσης του τρίτομου συγγράμματός του, τον Ιούλιο 2020, και μέχρι τον θάνατό του, ο Θ. Ξανθόπουλος αφιέρωσε τον χρόνο του στην παραγωγή μιας δομημένης εκτενούς περίληψης με εικονογράφηση αυτού του συγγράμματος, υπό μορφή παρουσιάσεων με διαφάνειες. Το έργο αυτό αναρτήθηκε πρόσφατα, με επιμέλεια συνεργατών του στη διεύθυνση <http://www.itia.ntua.gr/2161/>. Το απόσπασμα από το από το Αυτοβιογραφικό Επιμύθιό προέρχεται απ' την εισαγωγική παρουσίαση αυτού του έργου.

- εμπλουτίστηκε με εμπειρίες μισού και πλέον αιώνα στα ελληνικά και διεθνή εκπαιδευτικά – ερευνητικά δρώμενα και το ευρύτερο κοινωνικό και παραγωγικό γίγνεσθαι,
- καταλήγει σε συγκεκριμένες προτάσεις για τη χάραξη και διάνοιξη κατά τον τρέχοντα 21ο αιώνα ρεαλιστικής εξόδου από το σχετικά πρόσφατο δυσπνοϊκό παραλήρημα παγκόσμιας εμβέλειας, την εφιαλτική κατάληξη ενός κακόηχου ρέκβιεμ με κρεσέντο.

Το τελικό πρόταγμα συνοψίζεται στον υπότιτλο του Γ΄ Τόμου:

«Εγκλωβισμένοι σε δεσποτείες και δίνες της τεχνητής Παγγαίας και Πανθάλασσας, χειραφετηθείτε».